

ÜNİTE-3

BİLGİNİN METAFİZİK TEMELLERİ

- Epistemoloji felsefenin insan bilgisi üzerine odaklı olsa da bilgi felsefenin en kritik soru ve sorunlarından bazıları tartışmayı daha geniş ve kapsamlı bir zeminden yürütmeyi gerekli kılar.
- Tarihsel bir gözle bakıldığında, metafizik irdelemelerin felsefenin doğum noktasında özsel bir yer tutar.

SOKRATES ÖNCESİ DÖNEMDE VARLIK SORUNSALININ ORTAYA ÇIKIŞI:

- Eski yunanın ilk düşünürleri özellikle bir konu üzerinde akıl yürütmüşlerdir. buda varlık sorunsalıdır.

Felsefenin başlangıcı ; merak duygusu ;

- Eski çağlarda insanlar bugün sahip olunan bilimsel bilgilere sahip olmadıklarından, evrene daha fazla şaşkınlık ve merak duygusu ile bakıyorlardı. Bizim bugün bildiğimiz belki de bize çok basit gelen gerçekler, onlar için bilinemezdi, dolayısıyla o dönemde insanlar çevrelerinde var olanlarla ilgilenmişler canlıların değişim ve gelişimlerini gözlemleyerek varsayımlar üretmişlerdir.

Değişimin felsefi açıdan irdelenmesi ve varlık sorunsalının ortaya çıkışı;

- Eski yunan da varlık ve değişim sorunları birbirine paralel ortaya çıkmıştır. O dönemde filozoflar çevrelerini gözlemlemişler ve varlıkların sürekli bir değişim içinde olduğunu görmüşlerdir. Değişimin ardında kalıcı ve sabit bir şey var mı sorusuna yöneldiler.

- Eski yunan ın ilk düşünürleri gözlemleyebilen değişimleri ve olayları açıklarken, efsanelerden ve mitolojiden farklı olarak, tek tek olgulara veya durumlara değil, genellemelere başvurmalarıdır, o yüzden batı dünyasında hem felsefenin hem de bilimin başlangıç noktasını temsil ederler.

- Değişim içinde değişmeyen ne olduğunu saptama çabasına giren ilk felsefeciler, var olan şeylerin ardında yatan temel unsurun veya ana ilkenin ne olduğuna ilişkin farklı görüşler öne sürdüler, Thales her şeyin kaynağının su olduğunu Anaksimenes ise havanın en temel element olduğunu savladı. Bu

düşünce Empodekles ise daha ileri aşamaya gitmiş ve nesnelerin ve değişimin temelinde dört elementin yattığını iddia etti, toprak, su hava, ateş. Demokritos'un başını çektiği ATOMCULAR ise görünür nesnelerin yapıtaşlarının gözle görünmeyen atomlar olduğunu ve her şeyin ve değişimin atomların birleşip ayrılmalarının sonucu olduğunu öne sürdü.

- Bu düşüncenin ortak noktaları;

1- tümü dünyasal olguları açıklayacak genel nitelikteki ilkelere ulaşmaya çalışmışlardır.

2- Bu ilkelere doğaüstü veya mitolojik unsurlara başvurmadan, insan dünyasına ait kavramlarla ulaşmışlardır. Bundan dolayı da hem bilimin hem de felsefenin başlangıç noktasında yer alırlar.

- Her ne kadar insanlar kendilerini değişen dünyanın bildik nesneleri ve olguları ile sarılmış durumda bulunuyorsa da insan akıllı (veya logos'u) felsefi bir sorgulama yürütüp, değişimin ardında yatan ilkeleri veya gerçekten var olan şeyi anlamaya da yönelebilir. Bu çaba, felsefede metafizik olarak bilinen alanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

PLATON VE ARİSTOTELESİN FELSEFELERİNDE VARLIK SORUNSALI:

- Sokrates öncesi dönemde fikir üreten felsefecilerin ortak bir özelliği , doğanın düzeninin anlaşılması, sorunsalına gösterdikleri özel ilgidir. Sokrates'le gelen önemli bir değişim ise, insanın etik varlığı ve yaşama biçimi konularının felsefede ön plana çıkmaya başlamasıdır.

PLATON VE TÜMELLER KURAMI;

- Sokratesin dikkatimizi çeken önemli bir noktası, bir kavramın algıyla değil, akılla anlaşılacağı, her ne kadar Sokrates'in sorgulamaları insanları zihinsel uyuşukluktan kurtarmaya ve bilgi eksikliklerini göstermeye yönelmiş olsa da, öğrencisi PLATON oldukça farklı bir felsefi bir kaygıyla hareket etmiştir. Amacı, yalnızca düşünsel sorgulamayı sürdürmek ve kavramlar konusunda insanların cahilliklerini sergilemek değil, onun da ötesinde büyük çapta bir felsefi kuram veya model sunmaktır.

- Bu amaca yönelik olarak savunduğu kuram, TÜMELLER KURAMI olarak bilinir.

- Platoncu bir gözle bakarsak ,çevremizde algılamakta olduğumuz nesneleri belli kategoriler altında toplayabilmemiz, oldukça ilginç ve açıklamayı gerektiren bir yön içermektedir. çevremizdeki fiziksel nesnelerin her biri kendi başlarına var olan ayrı nesneler olsalarda ,onların ne oldukları sorusu gündeme geldiğinde tek tek nesnelerin kendilerinin ötesinde bazı unsurlara bakmamız gerektiği açıktır.

- Eğer çevredeki nesnelerin sahip oldukları ortak özelliklere bakarak genel isimler vermemiş olsaydık dünyadaki bilgi ve iletişim son derece zor olurdu,

- örneğin çevremizdeki AĞAÇLARIN her birine A B C gibi farklı isimler vermiş olsaydık AĞAÇ diye genel bir tabirimiz olmasaydı A'yı veya B'yi bir başkasına anlatırken çok zorluk çekerdik.
- TİKEL, nesnelerin tekliğini ve kendileri olma durumunu ifade eder,
- TÜMEL ise, tikeleri tanımlayan tür adları ve tikelerin edindiği nitelikler için kullanılmaktadır.
- Yani tikel deyimi tek tek nesneler tümel ise genel kavramlar için kullanılır.
- Tikel ve tümel öz Türkçe deyimlerdir. Anadolu'nun belli bölgelerinde de tike deyimi tek bir parça anlamında kullanılır. Tümel ise tüm kökünden gelir ve önemlidir.
- Örneğin İNSAN, AĞAÇ, KIRMIZI, GEZEĞEN tümelken,
- ALİ, BAHÇEMDEKİ ÇAM AĞACI, VAZODAKİ Kırmızı gül, mars gezegeni TİKEL birer nesnedir.
- Platon'a göre insan aklının bilgi ve kavrama adına gerçekleştirebileceği esas başarı,dünyadaki tek tek nesnelerin hangi durumda ve ne özelliklerde olduğunu gözlemlemek değil, tümellerin veya kavramların bilgisine ulaşmaktır.
- Bilgisine ulaşılacak tümellerin (Kİ BUNLAR DEĞİŞMEYEN ŞEYLER) gözlemlenen dünyanın içinde olamayacağı açıktır. Bu değişmezler için PLATON, İDEA VE FORM (BİÇİM), deyimlerini kullanmıştır.
- Örneğin dünyamızda insanların atların ve erdemin örnekleri bulunabilir. Ancak İNSAN İDEASI, AT İDEASI, İYİLİK İDEASI, değişmeyen şeyler olarak doğanın dışında olmalıdır.
- Doğadaki bir domates, DOMATES olarak varlık alanında belirebiliyorsa, bunun nedeni değişmeyen ve yok olmayan domates ideası yüzündendir. Bu işin ontolojik yani varlıksal tarafıdır.
- biz doğadaki bir nesneyi DOMATES olarak niteliyorsak ve ona dair bilgilenme çabasına girebiliyorsak, bunun nedeni domates ideasının var olması ve bizim bilgisel olarak ona yönelmemizdir. Bu da işin EPİSTEMOLOJİK (yani bilgisel) boyutudur.
- Platon varlık hiyerarşisinde en alta kelimenin tam anlamıyla kopyaları (yani sudaki yansımaları, fiziksel nesneleri tasvir eden sanatsal çalışmaları vb.) koymuştur.
- Varlıksal değer sıralamasında bunların bir üstünde, fiziksel dünyanın ALGILAR aracılığıyla kavranan NESNELERİ, (yani doğadaki nesneler) gelir.
- EN TEPEDE ise akıl yoluyla kavranılabilecek İDEAL ve DEĞİŞMEYEN VARLIKLAR, yaniMATEMATİKSEL NESNELER ve İDEALAR bulunur.
- Bir insan fiziksel (yani değişken) bir nesneyi algıladığında belli bir bilgilenme durumu içindedir, ancak bilginin nihai hedefi kopya değil, asıl olan varlıktır.

PLATON VE EPİSTEMOLOJİ;

- Platon bilgi sözcüğünü ideaların bilgisi olarak ayrı bir statüde tutmuş ve normal algısal yollardan edinilen bilgi için KANI (DOKSA) deyimini kullanmıştır. Her insan bakma ve görme yoluyla KANI sahibi olabilir. Ancak platona göre yalnızca bilgelik arzusu olanlar, yani felsefeciler, EPİSTEME' ye ulaşırlar. Tümellerin veya ideaların bilgisi gerçek bilgidir.

· Platon DEVLETİ YÖNETECEK KRALLARIN, yöneticilik yapmaları için epistemoloji yeteneklerinin olması gerektiğini düşünür, sıradan insanlar erdemin, doğrunun, adaletin vb. kavramların örnekleri üzerinde konuşup, düşünsel yaşamlarını o düzeyde sorun yaşamadan sürdürebilirler.

· Ancak bir kral, erdemin, doğrunun veya adaletin kendisiyle ilgilenmiyorsa, Platoncu açıdan oturduğu o tahtı hak etmiyordur.

ARİSTONUN PLATON ÜZERİNE YORUMU VE TÖZ KAVRAMI

· Aristoya göre, insan bilgisi söz konusu olduğunda, tikelliğin çok yardımcı olmayacağı kesindir. Ve bu konuda nesnelere kimliklerini veren öznel unsurların değişen dünyanın içinde olamayacağı yönündeki Platoncu düşüncedir.

· Aristo, platondan farklı olarak, kendi başına var olabilme olgusunu dünyanın içinde arar. Başka bir varlığa bağlı olmaksızın var olabilen şeylere verdiği isim TÖZ veya CEVHER' dir.

· Aristoya göre tikel her nesne bir TÖZDÜR, bir insan, bir papatya, bir tencere töz statüsünde olan şeydir. Sıradan her nesnenin maddesi (veya materyali) ve bir biçimi (form) vardır. Buradaki biçim kavramını şekilden ziyade, söz konusu nesneyi belli bir türe ait kılan ve onu tanımlayan yön olarak anlayabiliriz.

· Bir kedinin maddesi ile bir başka kedinin maddesi farklıdır. Çünkü onlar farklı nesnelerdir. Biraz karikatürize edersek, örneğin İKİ KEDİDEN BİRİ kendi hücrelerini, kendi moleküllerini taşır, ikisinde birden bulunan doku veya hücre olamaz. Ancak ikisinin ortaklaştığı nokta platonun da düşündüğü gibi KEDİ OLMA DURUMU, KEDİLİK, kediliğin özü veya kedi formudur. O halde, nesneleri belli bir türe ait kılan unsur veya sebep PLATON' DA DEĞİŞEN DÜNYANIN DIŞINDAYKEN, ARİSTO' DA NESNELERİN İÇİNDEDİR.

· Platon ve aristonun ortak noktası her iki düşünür için de bilginin olanaklılığı tümellerden veya genel karakterden geçmektedir. Platona göre tikel bir nesne tikelliği ile ele alınırsa bilinemez. Onu ancak bir tümelle ilişkilendirerek bilebiliriz. Aristo da bilginin tümeller aracılığıyla olanaklı olduğuna ancak, bununla birlikte, tümellerin fiziksel nesnelerin kavramsal parçalarından biri, yani onları tanımlayan kısım onların ÖZLERİ olduğuna inanır.

METAFİZİK, ONTOLOJİ VE EPİSTEMOLOJİ;

· felsefecilerin uğraştığı metafizik esas olarak, gerçekliğin yapısının akılcı yöntemlerle ortaya konulması, varlık kavramının aydınlatılması ve varlık alanında egemen olan temel ilkelerin açığa

çıkarılması gibi düşünsel işlevleri kapsar. Kısacası fiziksel bilimlerden farklı olarak metafizik , varlığın kendisiyle ilgilenir. Metafizik ile ilgili diğer deyim ONTOLOJİ dir. Ontoloji felsefede VARLIK BİLİM veya VARLIK KURAMI anlamında kullanılmaktadır. Genel kabul gören bir yorum, ontolojinin metafiziğin varlık kavramı ile doğrudan ilgilenen dalı olduğudur.

- Hem platon hem Aristoteles için tümeller, (YANI PLATONDA İDEALAR, ARİSTODA DOĞADAKİ ÖZLER, BİÇİMLER) nesnelerin ne olduğunun normunu verir. Onların ne olduğunu belirler.

- Benzer biçimde tümeller bilgiyi de olanaklı kılan şeylerdir, çünkü insanlar tikel nesneleri tümeller olmaksızın bilemezler.

- Tümeller hem nesnelerin kimliğini hem de insan bilgisinin olanaklı olmasını sağlar.

GERÇEKLİK HAKİKAT VE EPİSTEMOLOJİ;

- Gerçeklik kavramı ontolojik bağlamda karşımıza çıkar. Felsefede bu kavramın tersi GÖRÜNÜŞ VEYA GÖRÜNTÜ' dür.

- HAKİKAT ise felsefede genel olarak anlam sorunsalı gibi çerçevelerde kendini gösterir. Ancak gerçeklik bilgi ile de ilgilidir.

SORULAR

- Felsefe tarihinde metafizik olarak bilinen alanın ortaya çıkmasında etken olan – Değişmekte olan dünyada değişmeyen unsurların bilgisine ulaşma isteği

- Platon'a göre idealar için hangisi söylenebilir – EPİSTEME' nin HEDEFİ ESAS OLARAK İDEALARDIR.

- Platon ve aristonun ortak felsefi noktası –Tikeller yalnızca tikel olmaları dolayısıyla epistemolojinin hedefi değildir.

- aristo'nun TÖZ kavramı için geçerli şeyler; -Her tikel nesne bir tözdür -Töz bir “bu”olarak gösterilebilir.

- Töz evrende ayrı durabilir ve tek başına var olabilir. –Töz biçim ve madde unsurlarından oluşur.

- Aristoyu Platondan ayıran epistemolojik kuramın en belirgin özelliği: Aristo Platondan farklı olarak bilginn nesnesi olan unsurların gözlemlenen dünyanın içinde olduğunu savlar
- GERÇEKLİK var olanlarla ilgili kavram olmasından dolayı öncelikle ONTOLOJİNİN çalışma alanına girer
- DOKSA-KANI EPİSTEME-BİLGİ yi ifade eder.
- Tümmeller kuramını öncelikle PLATON savunmuştur.
- Platon'un kuramına göre insan hangisinin bilgisine ulaşmalıdır. – İdeaların ve Tümmellerin
- Aristoya göre bilgiye ulaşmada hangisi doğrudur –Bilgiye tümmeller aracılığıyla ulaşılır, tümmeller bu dünynın içindedir.
- Gerçeklik-ONTOLOJİK, Hakikat-ANLAMSAL bağlamda karşımıza çıkar.
- Platonun varlık hiyerarşisine göre en alttın en üste doğru sıralama –KOPYALAR-Fiziksel nesneler-İDEALAR